

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Szabó Máté Csaba:
- doktorjelölt -

A brit és amerikai külbirtokok státusza és biztonsági problémái

Doktori (PhD) értekezés

Tézisfüzet

Témavezető:

Dr. Szabó A. Ferenc, egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
A brit és amerikai külbirtokok státusza és biztonsági problémái.....	3
A tudományos probléma megfogalmazása és a kutatási téma indoklása.....	3
Kutatási célok és hipotézisek	6
Hipotézisek:.....	8
Tudományos módszerek.....	9
Az elvégzett vizsgálat leírása fejezetenként:.....	11
Összegzett következtetések:	13
Új tudományos eredmények.....	16
A kutatási eredmények gyakorlati felhasználására tett javaslatok és a téma további kutatási irányai.....	17
Szabó Máté Csaba publikációs jegyzéke	18
Szabó Máté Csaba szakmai-tudományos életrajza.....	20

Szabó Máté Csaba:

A brit és amerikai külbirtokok státusza és biztonsági problémái

Doktori (PhD) értekezés-tervezet

Tézisfüzet

A tudományos probléma megfogalmazása és a kutatási téma indoklása

A külbirtokok témája iránti érdeklődés és a téma fontosságába vetett hit több év alatt, fokozatosan érlelődött meg bennem. Az egzotikus térségek története iránti érdeklődés már fiatal koromtól jelen volt az életemben, így az Eötvös Loránd Tudományegyetemen folytatott történelem szakos tanulmányaim során különös hangsúlyt fektettem az Európán kívüli világ és a gyarmatok tanulmányozására.

2006-ban szakdolgozatomban a kubai-amerikai kapcsolatok XX. századi történetét dolgoztam fel, külön kitérve a guantánamói haditengerészeti támaszpont történetére. Az ELTE-n folytatott tanulmányaimmal párhuzamosan jártam a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Karára, de nem vesztettem el érdeklődésemet a Karib-térség iránt, 2007-től jelentek meg recenzióim, tanulmányaim a témával kapcsolatban. Ezek nyomán nyertem felvételt 2008-ban a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájába, Szabó A. Ferenc professzor úr témavezetésével.

Miután befejeztem tanulmányaimat, a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kara tanársegédi állást ajánlott fel számomra, így 2009-től veszek részt a Társadalomelméleti Tanszéken folyó oktatásban. A 2012. január elsejével megalakult Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrejöttével szerencsés módon egy intézménybe került munkahelyem, ahol oktatok, és a Doktori Iskola, ahol doktori tanulmányaimat és kutatásaimat folytatom.

Bár az egyetem profilja miatt részt vettem több közigazgatási témájú kutatásban, melyek később tanulmányként is megjelentek, ám érdeklődésem középpontjában továbbra is megmaradtak a Karib térségbeli területeken zajló nemzetközi folyamatok, így szinte minden évben jelent meg cikkem tudományos folyóiratban.

A térséggel kapcsolatos kutatásaim során figyeltem fel arra az érdekes jelenségre, hogy több függő terület – külbirtok található itt, mint önálló szuverén állam. Kezdetben az volt a

célom, hogy a Karib-tengeren található külbirtokok biztonságpolitikai helyzetét mutassam be, a brit Bermudától, az amerikai Puerto Ricón és a francia Martinique-en át egészen a holland Curaçaoig. A témában egyre inkább elmélyülve tárult fel előttem a külbirtokok izgalmas világa, így megfogalmazódott bennem, hogy értekezésemben a világ jelenlegi összes külbirtokát – brit, francia, dán, holland, amerikai, stb – megvizsgáltam volna. Azonban be kellett látnom, hogy mindez már szétfeszítette volna a disszertáció terjedelmi kereteit. Végül – témavezetőm értékes segítségével – arra jutottam, hogy munkámban csak az Egyesült Királysághoz és az Amerikai Egyesült Államokhoz tartozó külbirtokokat vizsgálom meg és hasonlítom össze. Azért is választottam ezt a két országot, mivel mindkettő jelentős számú távoli területtel bír: az Egyesült Királysághoz tizennégy Brit Tengeren Túli Terület tartozik, és az Egyesült Államok is tizennégy Szigetterülettel rendelkezik.

Úgy vélem, a téma vizsgálata igen aktuális, több szempontból is. Egyfelől e területekről a rendszerváltás óta még nem született magyar nyelven összefoglaló munka, sőt vannak olyan területek, melyek történetéről, politikai státuszáról, jelentőségéről (kutatásaim alapján) egyáltalán nem található hazai szakirodalom.¹ Ennek oka valószínűsíthetően kis földrajzi kiterjedésük, alacsony lélekszámuk és a „nagypolitikában” játszott látszólagos jelentéktelenségük, ugyanakkor – mint azt munkám során bemutatom – sok esetben geopolitikailag nagyon fontos területekről van szó, ahonnan jelentős térségeket lehet ellenőrzés alatt tartani.

A vizsgált terület szűkítését indokolja az a tény is, hogy e két ország haditengerészetét szokták a hadtörténészek *blue water navy*ként jellemezni, vagyis olyan haditengerészeti képességeknek vannak birtokában, mellyel képesek lefedni a világtengereket.

A további indok, ami miatt úgy vélem aktuális e téma, hogy az ENSZ a 2011-2020 közötti időszakot a Gyarmatosítás Felszámolásának Harmadik Nemzetközi Évtizedének hirdette meg (*Third International Decade for the Eradication of Colonialism*) – a vizsgált külbirtokok szinte mindegyike szerepel az önkormányzattal nem rendelkező területek listáján, más szóval: gyarmat. Vajon mennyiben anakronizmus e területek léte tehát a XXI. század hajnalán? Rendkívül érdekesnek találom azt, hogy míg az Egyesült Királyság egy hagyományos gyarmattartó hatalom volt, az USA ezzel szemben maga is egy anti-kolonialista mozgalomnak köszönheti létét, mégis ugyanúgy rendelkeznek gyarmatnak minősített

---

¹ A rendszerváltást megelőzően, a nyolcvanas években több mű is született Árkus István tollából, melyek ilyen területeket vizsgáltak, ám e művek egyfelől magukon viselik a kor ideológiai lenyomatát, másfelől elsősorban politikai kiáltványnak tekinthetők, melyek a gyarmatbirodalmak felszámolását szorgalmazták.

területekkel. Ugyanakkor mindkét ország demokratikus berendezkedésű, vagyis intézményes akadályai nem lehetnének az önkormányzatiság kifejlődésének.

Az utolsó indok, ami miatt úgy vélem, van létjogosultsága egy hazai szakmai elemzésnek az, hogy bár e területek legtöbbje hazánktól távol eső territórium – a legközelebbi brit terület, a ciprusi bázisterület is közel 2000 km-re fekszik határainktól – ugyanakkor mindkét vizsgált ország alapítója annak a katonai-védelmi szövetségnek, a NATO-nak, melynek Magyarország is tagja már 1999-től. Tehát rendkívül lényeges, hogy a hazai döntéshozók számára álljon rendelkezésre egy olyan átfogó tanulmány, mely bemutatja, hogy szövetségeseink területeit (legyen az bármely távoli, vagy apró) milyen esetleges veszélyek fenyegetik, illetve hol, kik között várható, (és ha igen) előreláthatóan milyen intenzitású konfliktus.

Kutatási célok és hipotézisek

Közép-európai szemmel nézve az államra, illetve annak területére, hajlamosak lehetünk egybe- vagy összefüggő szárazföldként tekinteni azt, noha korántsem szükségszerűen van így. A szuverenitás természetesen egymással nem összefüggő földterületekre is kiterjedhet, mint ezt a tengeri, szigetekkel rendelkező államok példáján is látjuk, – sőt e területek egymástól jelentős távolságra is eshetnek. Erre történelmi példa lehet a gyarmatosítás kora, mikor a nagy gyarmatbirodalmak hatalmas földterületeket hajtottak az uralmuk alá, melyek nem álltak földrajzi kapcsolatban az anyaországgal, viszont gyakran mind területileg, mind lélekszámukban meghaladták a rajtuk uralkodó államot.²

A felvilágosodás és a francia forradalom eszméi azonban nemcsak az európai országokban váltottak ki nagy visszhangot, hanem a gyarmatokon is, - így a népszuverenitás és függetlenség eszményének terjedése katalizátora lett a XIX. századtól kibontakozó függetlenségi mozgalmaknak. A második világháborút követő dekolonizációs folyamat nyomán a legtöbb gyarmatbirodalom – némelyikük könnyebben, némelyikük nehezebben – elengedte egykori kolóniai kezét, biztosítva számukra az önálló, független állami lét feltételeit.

A dekolonizáció vitathatatlanul a második világháború utáni nemzetközi kapcsolatok egyik leglátványosabb és legfontosabb jelensége, mely átformálta a Föld politikai térképét, ugyanakkor fontos felhívni a figyelmet egy ezzel párhuzamos jelenségre is. Az egykori gyarmattartók legtöbbje megtartott uralma alatt bizonyos területeket; továbbá mivel több olyan területet is találunk, ahol egyáltalán nem indult el a függetlenedési-önállósodási folyamat, így azok még mindig az egykori gyarmattartó államokhoz tartoznak. E területeket a szakirodalom több néven is illeti: találkozhatunk *függő terület*, *külbirtok*, *külterület* fogalmakkal is.

A hazai szakirodalom tehát eddig kevés figyelmet szentelt e kérdésnek, jelen munka ezen próbál változtatni, és megvilágítani a kérdéskört történeti–biztonságpolitikai–jogi szemszögből.

---

² 1914-ben mindössze néhány ezer brit katona és hivatalnok ellenőrzött nagyjából 11 millió négyzetmérföldet és majdnem 400. millió nem brit származású alattvalót – Brzeziński, Zbigniew: A nagy sakktábla, Budapest, Európa Kiadó, 1999. 32.

Munkámban tehát két nagyobb ország külbirtokait kívánom bemutatni:

- Egyfelől az Egyesült Királysághoz tartozó *Brit Tengeren Túli Területeket*, melyeket az alábbi területek alkotják: Akrotíri és Dekélia, (vagy másként a Ciprusi Szuverén Bázis Területek), Anguilla, Bermuda, Brit Antarktisz Terület, Brit Indiai-óceáni Terület, Brit Virgin-szigetek, Déli-Georgia- és Déli-Sandwich-szigetek, Kajmán-szigetek, Falkland-szigetek, Gibraltár, Montserrat, Pitcairn-szigetek, Szent Ilona, Ascension és Tristan da Cunha, Turks- és Caicos-szigetek.

- Másfelől az Egyesült Államok *Szigetterületeit*, melyhez az alábbi szigeteket soroljuk: Amerikai Szamoa, Baker-sziget, Északi-Marina-szigetek, Guam, Howland-sziget, Jarvis-sziget, Johnston-atoll, Kingman-zátony, Midway-atoll, Navassa-sziget, Palmyra-atoll, Puerto Rico, Amerikai Virgin-szigetek, Wake-atoll.

Megvizsgálom ezen területek történelmét, hogyan kerültek az egyes államok uralma alá, hogy milyen okok miatt maradtak ki e területek a dekolonizációs folyamatból, és miért tartoznak még mindig az adott országhoz.

Kutatási céloom tehát a már meglévő, - kevés számú - hazai szakirodalom összesítése és értékelése, valamint minél nagyobb számú és releváns nemzetközi szakirodalom áttekintése és feldolgozása. A rendelkezésre álló idegen nyelvű szakirodalom feldolgozása alapján a vizsgálat tárgyát képezi tehát a külbirtokok jelen- és jövőbeli potenciális fenyegetettsége, illetve az általuk keltett esetleges feszültségek, kockázatok áttekintése, előrejelzése is.

Bemutatom milyen alkotmányos kapcsolat fűzi e területeket az anyaországhoz, milyen jogi kategóriák léteznek az egyes nemzeti jogrendszerekben, és lehet-e még mindig ezt gyarmati kapcsolatnak nevezni.

Céloom továbbá, hogy a megvizsgáljam, mi jellemzi e területek társadalmát, milyen, a helyzetükből adódó nehézségekkel kell megbirkózniuk, milyen belső konfliktusok feszítik őket, és a területek mutatnak-e azonos vonásokat akár egymással, akár más országok hasonló területeivel.

Bemutatom e területek jelentőségét stratégiai-geopolitikai szempontból, illetve azt, hogy létükkel milyen nemzetközi konfliktusokat, vagy belső politikai feszültségeket generáltak, és generálhatnak a jövőben – továbbá miként lehetséges ezek megoldása.

Áttekintést kívánok nyújtani a területeken található katonai létesítményekről, és az azokon szolgálatot teljesítő katonai alakulatokról. Vizsgálat alá kívánom azt is vonni, hogy a katonai szervezetek milyen funkciót töltenek be az esetenként világtól elzárt apró szigetek mikrotársadalmában.

Hipotézisek:

Széles körben elterjedt az a nézet, hogy a gyarmati rendszer bomlása visszafordíthatatlan folyamat, a korábbi függő területek mindegyike előbb vagy utóbb elnyeri függetlenségüket. Munkám ezt az állítást vonja kritikai vizsgálat alá, a brit és amerikai külbirtokok példáján keresztül kívánom azt bizonyítani, hogy e területek helyzetében nem várható a középtávon változás.

Első hipotézisem tehát az, hogy a lakott területek helyzetét nem lehet gyarmatinak, vagy egyoldalú függéssel jellemezni, napjainkra sokkal inkább egy kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatrendszer karakterizálja az anyaországok és a területek kapcsolatát, melyben mindkét fél jogokkal rendelkezik és kötelezettségeket vállal.

Második hipotézisem az, hogy sem az amerikai, sem az angol külbirtokok esetében nem várható, hogy a függetlenség közép- vagy hosszútávon bekövetkezne. Az bizonyos esetekben elképzelhető, hogy egy-egy terület és az anyaország közötti alkotmányos kapcsolat jellege megváltozzon, ám hipotézisem szerint ez minden esetben csak olyan megoldás lehet, melynek során az adott terület továbbra is megmarad az adott anyaország uralma alatt.

Harmadik hipotézisem az, hogy e területek legtöbbször stratégiai fontossággal bír az adott nagyhatalom számára. E stratégiai jelentőség ugyanakkor változhat az adott kor kihívásainak megfelelően, így jelentős katonai átcsoportosításokra is sor kerülhet. Álláspontom szerint egyes csendes-óceáni területek geopolitikai jelentősége megmarad, illetve növekedni fog; más, Karib-térségbeli területek stratégiai jelentősége, ha meg is marad, a korábbiakhoz képest más jellegű fenyegetéssel kell szembenéznük.

Negyedik hipotézisem szerint, bár igen sok (elsősorban amerikai fennhatóság alá eső) területen az adminisztrációt katonai vezetők végezték, ám e katonai igazgatást a lakossággal rendelkező területen felváltotta a civil közigazgatás. Tehát a katonai igazgatás sosem lehet végleges. Vagyis e területek is azt a tézist bizonyítják – amellyel más krízisövezetekben is találkozhatunk –, hogy azon válságok, melyekre csak katonai válasz születik, nem tekinthetők véglegesen megoldott konfliktusnak.

Tudományos módszerek

Az értekezés alapvetően a bölcsészettudományi kutatásokra jellemző dokumentumelemző kutatási módszerrel készül. Az anyaggyűjtés, az anyag rendszerezése, értékelése valamint a következtetések levonása is a témában korábban született külföldi szakirodalom összegyűjtésén és elemzésén, valamint angol és amerikai kormányzati háttérdokumentumok, esetenként jogszabályok értékelésén alapul.

Kutatásom tehát interdiszciplináris jellegű, célom hogy munkámban egyszerre jelenjen meg a *nemzetközi jogi, politikai-földrajzi, és történeti-biztonságpolitikai* megközelítés. Tudomásom és vizsgálódásaim szerint még nem készült olyan hazai tanulmány, mely összesítette volna az angolszász területeket, illetve komplex módon vizsgálta volna jogállásukat. Munkám során arra törekszem, hogy feldolgozzam és összesítsem mindazon hazai szakmunkákat, melyek foglalkoztak e területekkel, történeti, geopolitikai vagy nemzetközi jogi szempontból.

A vizsgált területek Magyarországtól mért földrajzi távolsága ugyanakkor komoly kihívás elé állítja a téma kutatóját. A brit területekkel kapcsolatban sok építő kritikát és segítséget kaptam tanszékvezetőmtől, Egedy Gergely professzor úrtól, az angolszász térség neves kutatójától. A külföldi szakirodalom jelentős része nem áll rendelkezésre magyarországi könyvtárakban, így azok közül többet külföldi útjaim során vásároltam meg, illetve jelentős részét nemzetközi könyvtárközi kölcsönzésben szereztem be, melyben nagy segítségemre volt a Közigazgatás-tudományi Kar Szakkönyvtára. E tekintetben külön köszönöm a könyvtár munkatársainak, és különösen Bayer Juditnak áldozatos segítségét.

Munkám megszületésében elengedhetetlen volt az internet adta lehetőségek megfelelő használata, így rendkívül sok olyan kormányzati dokumentumhoz férhettem hozzá, melyek léteznek ugyan nyomtatott formában –, azok azonban csak washingtoni, londoni kormányzati dokumentumokat gyűjtő könyvtárakban érhetőek el. Az interneten továbbá olyan folyóiratok cikkeihez is hozzájuthattam, melyek nyomtatott formában csak e vizsgált távoli helyszíneken hozzáférhetőek, így könnyebben alkothattam képet arról, mely közpolitikai kérdések foglalkoztatják a területek lakosait.

Mindezek magyarázatot adnak arra, hogy az értekezésben felhasznált források jelentős része miért származik az internetről. A világhálóról származó információkkal kapcsolatban természetesen különös hangsúlyt fektettem a forráskritikai szemléletre, és törekedtem arra, hogy csak releváns, megbízható és ellenőrizhető forrásokból merítsek: kormányzati

dokumentációkból, katonai létesítmények honlapjairól, állami- és nemzetközi intézmények oldalairól és adattáraiból, on-line jogtárakból, off-line is létező kutatóintézetek, kutatóműhelyek anyagaiból.

A dokumentumelemzésen túl, a tudományos módszerek közül alkalmazom továbbá az indukciót és a dedukciót is. A deduktív eljárás során a szakirodalom feldolgozásában már megismert általános törvényszerűségekből – így a nemzetközi viszonyok jellemzőiből – következtetek, és adok magyarázatot az egyedi esetekre.

Az induktív következtetéssel akkor élek, mikor az egyes területeken, szigeteken tapasztalt helyi esetekből, politikai, társadalmi jelenségekből kiindulva haladok az általános törvényszerűségek felé, melyek ezáltal az egyedi esetek magyarázatai is lesznek. A végső következtetések levonásához is az egyedi esetekből kiindulva haladok a területekre vonatkozó általános törvényszerűségek feltárása felé.

Az elvégzett vizsgálat leírása fejezetenként:

Disszertációm négy nagyobb, azokat pedig több kisebb szerkezeti egységre osztottam fel:

1: Az első nagy fejezetben, mely a disszertáció bevezető része, megindokolom a témaválasztást és megfogalmazom a tudományos problémát, kitűzöm a kutatási célokat és rögzítem a hipotéziseimet, majd ismertetem kutatási módszereket.

2: A második nagyobb fejezetben a Brit Tengeren Túli Területek jellemzőit tekintem át, a kutatási célok és hipotézisek mentén, az elemzést öt alfejezetre tagolva.

Először a dekolonizáció nemzetközi háttérét és a brit gyarmatpolitikára gyakorolt hatását mutatom be, történelmi háttérrel adva a vizsgálatához. Az ezt követő részben a Brit Tengeren Túli Területek közös jellemzőit tekintem át, külön kitérve az angol jogrend témára vonatkozó fogalmi kereteire, végül rátérek az elmúlt évtizedek brit kormányainak a területekre irányuló kormányzati tevékenységeinek bemutatására. A harmadik alfejezetben az anyaország és a területek közötti alkotmányos kapcsolatokat elemzem, kitérve az általános jellemzőkre és a helyi sajátosságokra. A negyedik alfejezetben, mely terjedelmileg a legnagyobb a négy közül, saját csoportosítási rendszeremet követve részletesen, egyenként bemutatom mind a tizennégy Brit Tengeren Túli Területet. Először Bermuda valamint az öt Karib-térségben található, brit fennhatóságú sziget (Anguilla, Bermuda, Kajmán-szigetek, Montserrat, Turks- és Caicos-szigetek, Brit Virgin-szigetek) helyzetét elemzem, egyfelől az anyaországgal ápolott politikai-gazdasági kapcsolatok mentén, majd függetlenségi törekvések szerint, végül rátérek a terület biztonságpolitikai szempontú vizsgálatára. Ezt követi a dél-atlanti területek (Brit Antarktisz Terület, Déli-Georgia- és Déli-Sandwich-szigetek, Falkland-szigetek, Szent Ilona, Ascension és Tristan da Cunha) elemzése, köztük a külön hangsúlyt kap a Falkland-szigetekenél 1982-ben lejátszódott konfliktus, valamint az Antarktisz stratégiai erőforrás-készletei körül formálódó nemzetközi versengés bemutatása. Végül a rátérek mindazon területekre, melyek földrajzi okok miatt nem tartoztak a korábbi két nagy csoportba, így bemutatva a Közel-keleti térséget sikeresen ellenőrző Ciprusi Szuverén Bázis Területek egészen speciális helyzetét; Gibraltárt, melynek visszaszerzéséért évszázados küzdelmet folytat napjainkban is Spanyolország; majd a szinte is ismeretlen Brit Indiai-óceáni Területet, mely ugyanakkor az Indiai-óceáni biztonságban tölt be stratégiai pozíciót; végül az apró Pitcairn-szigeteket.

Végül az ötödik alfejezetben összegzem az eddig leírtakat és a kutatási célok és hipotézisek mentén levonom a következtetéseimet.

3: A harmadik nagyobb fejezetben az Amerikai Egyesült Államok szigetterületeit mutatom be, ezúttal is öt alfejezetre tagolva a vizsgálatot, melyek lehetőség szerint tematikailag azonosak a Brit Tengeren Túli Területek vizsgálatánál alkalmazottakkal.

Az első alfejezetet ezúttal is a történeti háttérrel kezdem, vagyis áttekintem azokat a folyamatokat, melyek mentén kibontakozott az USA területi expanziója. Ez követi a az Egyesült Államok szigetterületekre vonatkozó területi politikájának elemzése. A harmadik alfejezet a szigetterületek jogi helyzetét, és az őket az anyaországhoz fűző alkotmányos kapcsolatot vizsgálja. A negyedik alfejezet a szigetterületek részletes vizsgálatával foglalkozik, saját csoportosítási rendszerem szerint. Először a Karib-tengeri területeket vizsgálom: Puerto Ricót, az Amerikai Virgin-szigeteket, és kitérek a guantánamói haditengerészeti támaszpontra is, bemutatva e területek jelenlegi helyzetét, külön hangsúlyt helyezve az amerikai biztonságpolitikában betöltött helyzetükre. Ezt követi a csendes-óceáni területek, Amerikai Szamoa, Guam és az Északi-Mariana-szigetek vizsgálata. Végül röviden kitérek Egyesült Államok fennhatósága alá tartozó apróbb szigetek, köztük a Midway- és Wake-atollok jelentőségére. Az ötödik alfejezet itt is az eddig leírtak összegzését valamint a következtetések levonását szolgálja.

4: A negyedik nagyobb fejezetben elvégzem az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok külbirtokainak összehasonlítását az alábbi öt szempont szerint.

Először történelmi szempontból mutatom be a két állam által folytatott terjeszkedési politika múltját, irányát, jellegét; ezt követi az egyes külbirtokok jelenlegi jogi státuszának illetve az anyaországhoz fűződő kapcsolatuk vizsgálata, kitérve a területek lakóinak politikai jogira, illetve az állampolgárság kérdésére. A harmadik vizsgálati szempont a külbirtokok gazdasági helyzete, kitérve a földrajzi elhelyezkedésből adódó nyersanyagokhoz való hozzáférés jelentőségére, továbbá a területeknek az egyes fejlődési mutatók szerinti összehasonlítása az anyaországgal, és a környező független államokkal. A negyedik szempontként az egyes külbirtokokon lezajló függetlenségi törekvéseket elemzem, illetve megvizsgálom az ezekre adott anyaországi válaszokat és reakciókat. Végül, ötödik szempontként bemutatom a külbirtokokon jelenlévő, biztonságot fenyegető tényezőket, forrásuk szerint csoportosítva, vagyis a természeti és az ember által okozott tényezőket.

Az összehasonlítást a külbirtokok geopolitikai helyzetének értékelése követi, majd következtetésemben összegzem a külbirtokok és az anyaországok kölcsönös előnyökön alapuló viszonyrendszerét. Mindezekből összesítem az eddigi következtetéseimet és megalkotom az új kutatási eredményeimet.

Összegzett következtetések:

I. Az Egyesült Királyság külbirtokait áttekintve az alábbi következtetéseket vontam le:

A Brit Tengeren Túli Területeket azok a területek alkotják, melyek egykor a Brit Gyarmatbirodalomhoz tartoztak, ám a második világháborút követő dekolonizációs hullámból kimaradtak, mivel ezeken nem indultak meg az önállósodási folyamatok, vagy nem is rendelkeznek állandó lakossággal, így nincs aki az önrendelkezés alanya legyen. Lényeges megjegyezni, az Egyesült Királyság nem gátolta a hozzá tartozó területek lakosságának függetlenségi törekvéseit.

A területekre vonatkozó egységes kormányzati politika viszonylag későn, csak az 1990-es évek második felétől alakult ki, azóta azonban intenzív jogalkotási folyamatok zajlanak, melynek keretében újraalkották az anyaország és a területek kapcsolatrendszerét.

London rendkívül széles körű autonómiát biztosított a területeknek, jellemzően csak a kül- és hadügy valamint a végső jogalkotási előjogot tartva fenn magának - utóbbival csak ritkán élve. A területek számára legfontosabb kérdést, az állampolgárságát is sikerült a területeknek előnyös módon megoldani.

Egyes területeken (Bermuda, Kajmán-szigetek, Gibraltár, Falkland-szigetek) még az anyaországot is messze meghaladó teljesítményű helyi gazdaságok alakultak ki, melyek nem csak a szigetek lakosainak biztosítanak jólétet, de az anyaország gazdaságnak is lényeges szolgáltatásokat nyújtanak - kiegészítve azt.

A Brit Tengeren Túli Területek jelentős nyersanyagtartalmat, stratégiai készleteket biztosítanak az Egyesült Királyság számára, amely pedig számottevő pénzügyi, technikai segítséget nyújt az elmaradottabb (Szent Ilona), vagy katasztrófa sújtotta (Montserrat) szigeteknek. Az anyaország segítsége olyan szakpolitikákban is kulcsfontosságú, melyeknél az alacsony lakosságszámú területek nem tudnának magukban megoldani, így a szervezett bűnözés és drogcsempészet elleni fellépés (Karib-térség szigetei).

Más területek (Gibraltár, Ciprusi Bázisterületek, Brit Indiai-óceáni Terület, Falkland-szigetek) birtoklása nemcsak az ott lévő ásványkincsek és energiahordozók miatt lényeges az anyaországnak, hanem azért is, mivel földrajzi elhelyezkedésük folytán geopolitikailag nagy jelentőségű térséget lehet azokról ellenőrizni.

London a brit szuverenitást és lakosok önrendelkezési jogát határozottan védi: mind diplomáciai eszközökkel (Gibraltár), mind fegyveres erővel (Falkland-szigetek).

Mindezek eredményeképpen elmondható, hogy a korábbi egyoldalú gyarmati függést és kiszolgáltatottságot felváltotta egy kétoldalú, jogok és kötelezettségek szabályozta, kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatrendszer.

Ez tehát az oka annak, amit a legtöbb területen láthattunk, hogy a Brit Tengeren Túli Területeken miért nem törekedtek a függetlenségre, vagy miért nem vezettek e törekvések sikerre; a területek lakosságának nagy többsége elégedett helyzetével és nem kíván a függetlenség útjára lépni – e kérdésben nem várható változás.

II. Az Amerikai Egyesült Államok Szigetterületeit áttekintve az alábbi következtetéseket vontam le:

Az Amerikai Egyesült Államok, noha maga is egy gyarmattartója ellen fellázadt területként született meg, a XIX-XX század fordulóján több olyan területet kerített birtokába, melyeknek határozottan nem kívánt a tagállami struktúrájába beilleszteni. Ami miatt mégsem tekinthetjük az USA-t hagyományos gyarmattartónak az az, hogy minden területgyarapítás legfőbb indoka az amerikai nemzetbiztonsági érdekek mentén történt. A washingtoni legfelsőbb bíróság egyértelművé tette, hogy a Kongresszus joga hogy meghatározza, milyen jogok érvényesülnek az adott szigetterületen, vagyis megszületett az „alkotmány nem követi a zászlót” elv.

A nemzetközi dekolonizációs folyamat nyomán a lakott területek legtöbbje alkotmányt, szervezeti törvényt kapott a Kongresszustól, ezekben azonban továbbra is rögzítették alárendelt szerepüket. Az Egyesült Államok bár nyilatkozatokban támogatta az önrendelkezési jog gyakorlását, a gyakorlatban ugyanakkor hol ellenérdekelté tette a különböző feleket, hol pedig kifejezetten gátolta a függetlenségi törekvéseket (Puerto Rico). Az USA esetében nem lehet a szigetterületekre vonatkozó, olyan szintű egységes kormányzati politikáról beszélni, mint az Egyesült Királyság esetében. A területi alkotmányok és a szervezeti törvények rögzítik az anyaország és szigetterületek státuszát, minden esetben világossá téve a helyi hatalom korlátait, és az állampolgárok korlátozottabb politikai jogait. A washingtoni kongresszus dönt szövetségi hatáskörök (a had- és külügy, pénzügy, esetenként az adók) kérdésében, valamint megvétózhat bármely helyi jogszabályt.

Mindezek ellenére nem tekinthetjük az Egyesült Államokat, egy kizsákmányoló, politikailag elnyomó hatalomnak, mivel a második világháború után minden területen felváltotta a korábbi katonai igazgatást polgári igazgatással, mindenütt biztosítja az amerikai állampolgárságot (Amerikai Szamoa esetében ez korlátozottan igaz), és vele a szabadságjogok széles skáláját. Az USA jelentős közvetlen gazdasági segítséget is nyújt a szigeteknek,

továbbá rendkívül kedvező beruházásösztönző adópolitikáján keresztül segíti az anyaországból érkező befektetéseket. E lépések eredményeképpen a szigetterületek gazdasági és egyéb szociális mutatói –, ha nem is érik el az anyaországét – a térségbeli államoknál messze jobbak.

Az Egyesült Államok, mint szuperhatalom, gazdasági erejénél fogva azt is megtehetette, hogy vonzóvá tegye magát egyes területek számára, így az Északi-Mariana-szigetek lakosai önként vállalták, hogy az USA szuverenitás alá kerüljenek, vagyis nem a függetlenséget választották.

Az Egyesült Államok számára e területek birtoklása – ahogy megszerzésükkor is – napjainkban is elsősorban biztonsági, másrészt gazdasági kérdés. A szuperhatalom Puerto Ricóról és az Amerikai Virgin-szigetektől sikerrel ellenőrizhette a Karib-térséget, és különösen az ellenséges Kubát; a Mariana-szigetlánc tagjairól kontrollálni tudja a Csendes-óceán keleti medencéjét. Bár területileg nem jelentősek, mind a Johnston-atollt, a Midway-atollt, és a Wake-atollt is katonai célokra használták, ahonnan nemcsak a térséget ellenőrizhették az „elsüllyeszthetetlen repülőgép-hordozók”, de a Mariana-szigetekre irányuló utánpótlási útvonal részeként is működtek.

Tekintettel az amerikai állampolgárság nyújtotta előnyökre, továbbá a jelentős gazdasági segítségére, az Egyesült Államok a szigetterületek lakosait sikerrel tette érdekeltté a viszony fenntartásában, és a függetlenség elutasításában.

Új tudományos eredmények

Disszertációm az alábbi új tudományos eredményeket tartalmazza:

I.: Feltártam egy eddig Magyarországon nem vizsgált témakört: a brit és amerikai külbirtokok helyzetét. Feldolgoztam e területeket létrehozó történelmi folyamatokat, áttekintettem jelenlegi státuszukat és a helyi társadalmakat érintő lényeges kérdéseket, valamint rendszerbe foglaltam azokat.

II. Bemutattam a területek geopolitikában játszott szerepét, és rámutattam, hogy a területek között több stratégiailag jelentős földrajzi helyszínen fekszik, így azok szerepet kaphatnak egy-egy jövőbeli esetleges konfliktusban, akár mint konfliktusforrás, akár mint utánpótlási útvonal jelentős állomása.

Növekvő stratégiai jelentősége lesz a jövőben a dél-atlanti területeknek (Antarktisz, Falkland-szigetek, Déli-Georgia- és Déli-Sandwich-szigetek), továbbá a Csendes-óceán nyugati medencéjében lévő amerikai fennhatóságú szigeteknek (Guam, Északi- Mariana-szigetek), továbbá az anyaországoktól az ezekhez vezető szigeteknek (Szent Ilona, Wake-, Midway-atoll). Ugyanakkor a Karib-térségben lévő területek jelentősége csökkenni látszik, mivel a poszt-bipoláris világban az Egyesült Államok döntő befolyást gyakorol e helyütt – Kuba befolyása is visszaszorult.

III. Bebizonyítottam, hogy a területeket helyzetét nem lehet egyoldalú függésként ábrázolva gyarmatinak nevezni, mivel mára egy kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatrendszer jellemzi az anyaországokhoz fűződő kapcsolatukat, melyben mindkét fél jogokkal rendelkezik, és kötelezettségeket vállal.

IV. Feltártam, hogy sem az amerikai, sem az angol külbirtokok esetében nem várható, hogy a független államiság elérése közép- vagy hosszútávon bekövetkezne. Álláspontom szerint az angolszász államok egyértelműen saját oldalukra állították a területek lakosságát, azokat érdekeltté téve a függetlenség elutasításában.

A kutatási eredmények gyakorlati felhasználására tett javaslatok és a téma további kutatási irányai

Álláspontom szerint, a külbirtokok kutatásának van létjogosultsága, a további kutatási lehetőségek tekintetében két nagyobb irányt látok ezzel kapcsolatban: véleményem szerint egyfelől további vizsgálatot érdemel a többi (francia, holland, dán, norvég) terület helyzete, jogállása. Másfelől vizsgálatot érdemelne a területek és az Európai Unió viszonya, az uniós jog érvényesülése, a tagállamokhoz tartozó, de nem európai területeken.

Az elért kutatási eredmények elsősorban az egyetemi oktatásban hasznosulhatnak, ezekre építve a szerző a hazai egyetemi hallgatók számára magyar nyelvű választható szemináriumot tervez indítani a disszertációval azonos címmel, továbbá angol nyelvű kurzust, melynek célközönsége elsősorban a hazánkba látogató Erasmus-vendéghallgatók lesznek.

A tantárgy további kutatások alapjául szolgálhat, melynek keretében az angolszász területeken túl, vizsgálat alá vonható lenne többi európai ország gyakorlata e téren, feldolgozva a francia, holland, és dán külbirtokok helyzetét is. E kutatásba az érdeklődő tudományos diákköri hallgatókat, szakkollégiumi tagokat is lehetőség lenne bevonni.

A tantárgyhoz kapcsolódva, a szerző tankönyv megjelentetését tervezi, mely segítheti a hallgatók eredményes felkészülését és a szélesebb közönség számára is közérthető információkat tartalmaz e Magyarországon kevésbé vizsgált témakörrel.

E tervekhez a szerző bírja a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának Állam- és Társadalomelméleti Intézet, továbbá a Társadalomelméleti Tanszék vezetőjének a támogatását.

Szabó Máté Csaba publikációs jegyzéke

- Szabó Máté Csaba: Castrón innen - Fidelen túl, In.: Társadalom és Honvédelem, 2007. 3-4. szám, 229-234.
- Szabó Máté Csaba: Fidel árnyéka, In.: Nemzet és biztonság – Biztonságpolitikai szemle, 2008. 6. szám, 87-91.
- Szabó Máté Csaba: Az amerikai-kubai kapcsolatokról, In.: Nemzet és biztonság – Biztonságpolitikai szemle, 2009. 2. szám, 37-49.
- Szabó Máté Csaba: A földügyi informatika gyakorlata - Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar, E-government tanulmányok XXVIII. 2009. 137p. ISBN:978-963-9753-16-7
- Szabó Máté Csaba: A Guantánamo-i amerikai haditengerészeti támaszpont története, In.: Társadalom és Honvédelem, 2010. 1-2. szám, 99-112.
- Szabó Máté Csaba: Revolúción a családban – Juanita Castro visszaemlékezései, In.: Nemzet és biztonság – Biztonságpolitikai szemle, 2011. 6. szám, 91-94.
- Szabó Máté Csaba: Elektronikus kormányzati szolgáltatások a földügy területén, In.: Pro Publico Bono – Állam- és Közigazgatás-tudományi szemle, 2011. TÁMOP különszám, 1-24.
- Szabó Máté Csaba: Minden, amit tudni akartál Kubáról, de sohasem merted megkérdezni..., In.: Társadalom és Honvédelem, 2011. 1-2. szám, 160-166.
- Szabó Máté Csaba: Az állami nyilvántartások értékesítésének lehetőségei, In.: Pro Publico Bono – Állam- és Közigazgatás-tudományi szemle, 2011. TÁMOP különszám 1-20.

- Szabó Máté Csaba: The Representation of Human Rights and Economic Positions in Cuba, In.: AARMS- Academic and Applied Research in Military Science, Vol. 12, No. 2 (2013) 303–310.
- Szabó Máté Csaba: Guam és az Északi-Mariana-szigetek helyzete, és szerepük a csendes-óceáni biztonság szempontjából In.: Hadtudományi Szemle, 2013, 4. szám, 50-67.
- Szabó Máté Csaba: A Falkland-szigeteki konfliktus, és a Brit Tengeren Túli Területek helyzete, In.: Kisebbségkutatás, 2014. 1. szám (megjelenés alatt)

Szabó Máté Csaba szakmai-tudományos életrajza

Szabó Máté Csaba 1981. április 29-én született Budapesten. Érettségi vizsgáját 2000-ben tette a Szent Margit Gimnáziumban, jeles eredménnyel. Egyetemi tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán kezdte meg történelem szakon, majd 2001-től politikaelmélet szakon is. Mivel a politikaelmélet tanulmányozása során az állam szerepe különösen foglalkoztatta, így 2004-től párhuzamosan folytatta tanulmányait a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Karon, közigazgatási szakon.

2006 folyamán az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem előadó/tanári diplomát, a Társadalomtudományi Karán pedig politikaelmélet szakos előadói diplomát szerzett, szakdolgozatát Kuba és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatrendszeréről írta.

A társadalomtudományok iránti érdeklődésére oktatói is felfigyeltek, így 2005 és 2009 között a Közigazgatás-tudományi Kar Társadalomelméleti Tanszékének demonstrátorává választják, melynek nyomán részt vett tanszék munkájában.

Tekintettel kiváló tanulmányi eredményére, a Közigazgatás-tudományi Karon Leonardo mobilitási ösztöndíjat nyert el, melynek keretében 2006 augusztusa és decembere között az Egyesült Királyság-beli Plymouthban lévő Land Registry Information Systemsnél ismerkedett meg a korszerű földügyi informatikával. E szakmai gyakorlaton szerzett ismeretei nyomán készített szakdolgozatát, melyben az angol és magyar földügyi informatikai alkalmazásokat mutatja be és hasonlítja össze, 2009-ben tankönyv formában is kiadta az egyetem.

2007-től jelennek meg publikáció a Társadalom és Honvédelem, majd a Nemzet és Biztonság című szakfolyóiratokban. 2008-ban felvételt nyer a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori iskolájába, professzor Szabó A. Ferenc témavezetésével.

Tekintettel a demonstrátori munka során mutatott teljesítményére és tudományos publikációira, 2009-es diplomázását követően a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatás-tudományi Karon tanársegédi állást kapott a Társadalomelméleti Tanszékén, azóta egyetemi szemináriumokat vezet, előadásokat tart nappali és levelezős hallgatóknak, részt vesz az egyetemi tudományos életben. Doktori disszertációját „A brit és amerikai külbirtokok státusza és biztonsági problémái” címmel 2014-ben tervezi megvédeni.

Angol nyelvből jogi-közigazgatási C1 (felsőfokú-), spanyol nyelvből B1 (alapfokú) nyelvvizsgálattal rendelkezik, jelenleg is spanyol nyelvet tanul.